

רשימות חוברת לג

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"ק פרשת תצוה, י"א אדר, הננו מוציאים לאור מאוצר רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שרשם לעצמו: (א) שני מכתבים אל הגאון הרגצ'ובי*: מכתב א' — מ"כ"ב שבט ה'תרפ"ח ריגא", ומכתב ב' (ללא ציון תאריך) — שבו משיב על המענה של הרגצ'ובי. (ב) מענה של הגאון הרגצ'ובי (מכ"ד שבט) על מכתב הא', שהעתיקו רבינו בכתי"ק לרשימותיו.

המכתבים — מתפרסמים ככתבם וכלשונם (ללא שילוב פיענוח ותיבות-קישור), אלא שכדי להקל על הלומדים, באו בשוה"ג איזה הערות שנערכו ע"י המו"ל.

בתור הוספה — בקשר לימי הפורים — באה גם הרשימה ד"פורים ש"ת" (בענין משלוח מנות ומתנות לאביונים) שנדפסה בחוברת ו' (ע' 17 ואילך), בהוספת פיענוח ותיבות-קישור בין דברי הרב (לאחר העתקת הרשימה בלשון אדמו"ר בעצמו בכתי"ק), לתועלת הלומדים, למען ירוץ בו הקורא.

ופשוט, שכל הנערך ע"י המו"ל אינו אלא בדרך אפשר ועל אחריותם בלבד, ובפרט שעמקו וכו' דברי רבינו, כנודע.

מערכת „אוצר החסידים"

עש"ק פ' תצוה, ה'תשנ"ו
ברוקלין, נ.י.

(* יש לציין שי"א אדר השתא הוא יובל הששים ל"יאָרצייט" של הגאון הרגצ'ובי (י"א אדר תרצ"ו — תשנ"ו).

— א —

כבוד הרה"ג המפורסם לשם ולתהלה
 איש האשכולות טובינא דחכימי תל תלפיות
 מרי דחטי סיני ואוצר בלום סודרן ופלפלן וכו' וכו'
 מהורר"י ראזין שליט"א

אחדשוש"ת

ילמדנו רבינו במש"כ הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפיה"מ ס' טהרות
 שאין בכל מיני הבע"ח מה שיטמא בעודנו חי או יתטמא והוא חי זולת
 האדם לבדו וכו'. וכן כתב ג"כ בהל' טו"מ פ"א הל' יד' (ושם כבר פי'
 המל"מ דאיירי רק טומאה מדאורייתא).

והא איכא שעיר המשתלח דמיטמא משלחו (יומא סז), והובא ג"כ
 בהקד' הנ"ל ובהל' פ"א ה' ד"ו'.

— א —

איש האשכולות: ראה סוטה מז, סע"ב ("מאי אשכולות .. איש שהכל בו").
 טובינא דחכימי: כתובות מ, א. וש"נ (ובפרש"י: "מאושר שבחכמים").
 תל תלפיות: ע"פ ברכות ל, א.

מרי דחטי סיני: סוף ברכות והוריות.

אוצר בלום: גיטין סז, א (ובפרש"י). אבות דר"נ פי"ח.

סודרן ופלפלן: ראה ירושלמי סוף הוריות.

מהורר"י ראזין: הגאון הרגצובי. — עוד אגרות של רבינו אליו: אג"ק ח"א ע' א"ב. שם
 ע' יד. חכ"א ע' א"ו.

אחדשוש"ת: אחרי דרישת שלומו ושלום תורתו.

בהל' טו"מ [טומאת מת] פ"א הל' יד': ושם: "ואין לך בכל מיני נפש מה שמתטמא והוא חי
 או מטמא והוא חי חוץ מן האדם בלבד והוא שיהי' מישראל".

פי' המל"מ [המשנה למלך]: ושם: "כתב רבינו בהקדמתו לסדר טהרות וכו'. והנה הי' לו
 לבאר שדוקא הישראלי הוא שיטמא ויתטמא בעודנו חי, כמ"ש בפרקין. ואולי כיון במלת האדם
 לאפוקי עכו"ם דאינם נקראים אדם משום דכתיב אדם אתם. א"נ דמיירי בין בטומאה מן התורה
 בין מד"ס, ומש"ה כתב זולת האדם שכולל אף העכו"ם שהם כזבים מדבריהם, וא"כ משכחת
 לה בעכו"ם שיטמא ויתטמא בעודנו חי. אבל בפרקין מיירי בטומאה מן התורה, ומש"ה כתב
 ולא משכחת לה חוץ מן האדם בלבד והוא שיהי' מישראל".

יומא סז: ושם (ע"א) במשנה: "מאימתי מטמא בגדים כו". ובגמרא (שם, ב): "ת"ר המשלח
 מטמא בגדים וכו'" (וראה גם פרה פ"ח מ"ג: "השורף פרה ופרים והמשלח את השעיר מטמא
 בגדים").

בהק' הנ"ל: ושם: "המשלח שעיר לעזאזל מטמא בגדים".

ובהל' פ"א ה' ד"ו': בהלכות פרה אדומה פ"ה ה"ד: "המשלח את השעיר לעזאזל .. מטמא
 כל בגד וכל כלי שיגע בו בכלים שעליו כל זמן שמתעסק בשלוחו, שנאמר והמשלח את השעיר

— ואפ"ל דמלאכת השילוח מטמא ולא השעיר [ועיין לשון הגה' הראב"ד בהל' פ"א] —

עוד איכא בע"ח שעשאוּם גולל לקבר (אהלות טו' ט') — ובפיה"מ חילק בין טומאת עצמו ולטמא אחרים (צ"ע בדבריו ואולי ט"ס נפל).

ועוד איכא בהמה שעשאה ע"ז ע"י מעשה (ע"ז נד) ובהל' ע"ז ח' א', ולכאורה גם מטמאה כע"ז שבת (פב) וע"ז (מז) מדרכנן.

לעזאזל יכבס בגדיו". ושם ה"ו: "ומאימתי מטמא בגדים המשלח את השעיר, משיצא חוץ לחומת ירושלים עד שעת דחייתו לעזאזל. אבל אחר שדחהו אם נגע בכלים ובבגדים טהורים". ואפ"ל כו': ואולי אפשר לומר שאין קושיא משעיר המשתלח, כי, אין השעיר עצמו (שהוא חי) מטמא, אלא מלאכת שילוח השעיר מטמא.

ועיין לשון הגה' הראב"ד: "א"א דבריו סתומין לא נודע אם יאמר שהמתעסק בו אחר דחייתו אינו מטמא כלים ובגדים מפני שנגמר שילוחו, ואם נתכוון לכך למה ל' למימר כלים ובגדים, אפילו אוכלין ומשקין נמי לא מטמא שהרי לא נתעסק בשילוח כלל. ואולי יאמר על הדוחה עצמו שדחהו אחר דחייתו אינו מטמא כלים ובגדים, שאינו מטמא אלא בשעה שמתעסק בו, אבל כשפירש, ולד הטומאה הוא ואינו מטמא כלים וכו'". — ומהלשון "מפני שנגמר שילוחו", "שהרי לא נתעסק בשילוח כלל", משמע, שמלאכת השילוח מטמא.

אהלות טו' ט': ושם: "בהמה שעשאה גולל לקבר הנוגע בה טמא טומאת שבעה". ובפיה"מ חילק כו': בהוצאת קאפאח שם: "ואם עשה מהן גולל לקבר הרי הן מטמאין משום גולל, לא שהם נטמאו, אלא מפני שהן חלק מן הקבר והנוגע בהן כבר נגע בקבר, ולפיכך הן מטמאין במגע כל זמן שהן על הקבר, ואם הוסרו מעל הקבר נשארו טהורין מפני שהן טהורין כשלעצמן". — ועפ"ז אין קושיא כ"כ, כיון שזהו דין מיוחד שמטמא אחרים, אף שהוא עצמו טהור.

צ"ע בדבריו ואולי ט"ס 29: הצ"ע הוא, כנראה, בלשון פיה"מ שבדפוסים שלפנינו: "וכאשר עשה ממנו גולל לקבר היא טמא משום גולל, לא שיהא טמא בהיותה חלק מהקבר אשר יגע בה כאילו נגע בקבר אבל היא טמא במגע כל זמן שהיא על הקבר (וכאשר נשארה טהורה הוסרה מן הקבר בעצמה)" (ובהגהה על הגליון: וכאשר הוסרה מן הקבר נשארה טהורה כצ"ל). — וראה בהמצויין בהוצאת קאפאח, שבנדפס שבש ובלבל כל קטע זה. ע"ז נד: "עשה בה מעשה אסרה".

ובהל' ע"ז ח' א': "כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה. לפיכך עובדי כוכבים העובדים .. את הבהמה .. מותר לאכול .. אותה הבהמה .. במה דברים אמורים שאין הבהמה נאסרת בשלא עשה בה מעשה לשם עבודת כוכבים, אבל עשה בה מעשה כל שהוא אסרה".

שבת (39) וע"ז (מ): בשבת שם (סע"א — במשנה): "אמר רבי עקיבא מניין לעבודה זרה שמתמאה במשא כנדה, שנאמר (ישעי' ל, כב) תזרם כמו דוה צא תאמר לו (בע"ז משתעי), מה נדה מטמאה במשא אף עבודה זרה מטמאה במשא" (ובגמרא שם הובאה גם המשנה דע"ז דלקמן). ובע"ז שם (רע"ב — במשנה): "עציו ועפרו (של בית שנעבד לע"ז) מטמאים כשרץ, שנאמר שקץ תשקצנו. ר"ע אומר כנדה, שנאמר תזרם כמו דוה צא תאמר לו, מה נדה מטמאה במשא אף עבודה זרה מטמאה במשא".

ומדבנן: ראה הל' שאר אבות הטומאות רפ"ו: "טומאת ע"ז מדברי סופרים".

גם אנא לבאר שיטת הש"ס בתכונה: ברכות (נח) פסחים (צד)
 חגיגה (יב) יומא (כ) ב"ב (כה) ע"ז (מא) ירוש () הרקיע כקרח
 והכוכבים אש.

שיטת הש"ס בתכונה: ראה גם מכתב שלאח"ז (לקמן ע' 10 ואילך).
 ברכות (נח): ושם (ע"ב ובפרש"י): "כוכבא דשביט .. וגמירי דלא עבר כסלא (שאינו מעביר
 מזל כסיל כשהוא שביט) ואי עבר כסלא חרב עלמא .. וילון הוא דמתגלגל ומתחזי נהורא
 דרקיעא .. כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא וחזי ל' לחבר'י מהך גיסא ומיבעית ומחזי
 כמאן דעבר .. אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה ואלמלא צינה של
 כימה לא נתקיים עלמא מפני חמה של כסיל* .. עוקצא דעקרבא (עקרב היינו כימה וממזל
 טלה הוא) דמנח בנהר דינור .. מאי כימה .. כמאה ככבי (יש בין הכוכבים של כימה שהן
 כחה של כימה) .. מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא (ראשו של עגל והיינו
 מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה, שכן הסדר טלה שור תאומים)
 וכו'".

פסחים (צד): ושם (א"ב ובפרש"י): "שיתא אלפי פרסא הוי עלמא (היקף הילוך החמה בתוך
 החלל ממזרח למערב) וסומכא דרקיעא (עוביו של רקיע) אלפא פרסי נועיי"ש החישוב דעובי
 הרקיע ע"פ חשבון הילוך החמה מעלות השחר ועד הנץ החמה ומשקיעת החמה עד צאת
 הכוכבים — ה' מילין או ד' מילין* .. כל הישוב כולו תחת כוכב אחד יושב .. עגלה בצפון
 ועקרב בדרום וכל הישוב כולו אינו יושב אלא בין עגלה לעקרב וכל הישוב כולו אינו הוה
 אלא שעה אחת ביום שאין חמה נכנסת לישוב אלא שעה אחת ביום, תדע שבחמש חמה במזרח
 ובשבע חמה במערב חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם .. ת"ר חכמי ישראל
 אומרים לגלגל קבוע ומזלות חוזרין וחכמי אומות העולם אומרים לגלגל חוזר ומזלות קבועים.
 א"ר תשובה לדבריהם מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון .. חכמי ישראל אומרים
 ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע, וחכמי אומות העולם אומרים
 ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למטה מן הרקיע. א"ר ונראין דבריהן מדברינו
 שביום מעינות צונגין ובלילה רותחין .. בימות החמה חמה מהלכת בגובה של רקיע .. בימות
 הגשמים חמה מהלכת בשיפולי רקיע .. בארבעה שבילין חמה מהלכת וכו'".

חגיגה (יב): ושם (ע"ב): "הארץ .. עומדת על העמודים .. עמודים על המים .. מים על
 ההרים וכו'". "רקיע (א' מז' הרקיעים) שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין".
 יומא (ג): ושם (סע"ב): "מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני
 גלגל חמה שמנסר ברקיע".

ב"ב (כה): ושם (סע"א ואילך ובפרש"י): "ר"א אומר עולם לאכסדרה (שאין לה דופן
 רביעית) הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובכת, וכיון שהגיעה חמה אצל קרן מערבית צפונית
 נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע (ומהלכת את רוח צפון בגגו של רקיע). ורבי יהושע אומר
 עולם לקובה (אהל שכולו מוקף) הוא דומה ורוח צפונית מסובכת, וכיון שחמה מגעת לקרן
 מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחרי כיפה, שנאמר (קהלת א, ו) הולך אל דרום וסובב אל צפון
 וגו', הולך אל דרום ביום (היקף היום קרוי הילוך שהוא בתוך החלל והיקף הלילה קרוי סיבוב
 שהוא מקיף בחוץ, וביום לעולם מהלכת בדרום, אפילו ביום קצר אינו מהלך פחות מרוח
 דרומית) וסובב אל צפון בלילה (אף בלילה קצרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח
 צפונית), סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח, אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים

* ראה גם "רשימות" חוברת ד' ע' 56.

** וראה לקמן (ע' 8) הנהרה ד"ה שבת.

[ע"ד סיום ענין ויוסף הי' יפ"ת ויפ"מ שהתחיל לומר ברכבת ולא סיים].

כ"ב שבט ה'תרפ"ח ריגא.

מסבתן (ביום קצר שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות) ופעמים מהלכתן" (ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יוצאה בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית).

ע"ז (מא): ושם (ע"א): "כדור שתופס את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור" (ובתוד"ה ככדור: שהעולם עגול, כדאיתא בירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור ואת הים כקערה, פי' ים אוקיינוס שמקיף את כל העולם).

ירוש: ירושלמי ר"ה פ"ב ה"ד ("הרקיע של מים והכוכבים של אש").

ע"ד סיום .. ולא סיים: רבינו מבקש מהרגצ'ובי לסיים מה שהתחיל לומר ברכבת (כנראה, בעת שנסעו יחדיו ברכבת) בענין מ"ש "ויוסף הי' יפה תואר ויפה מראה" (וישב לט, ו. — וראה גם צפע"נ עה"ת שם (ע' קמה). ובהוספות שבסוף ס' דברים (ע' שמ)).

עוד ע"ד תכונה בש"ס: ברכות (לב:). שבת (לה: — ובעמוד שלפ"ז — ובתוס'). (עה: וברש"י. (קכט:). (קנו:). פסחים (בי: ברש"י ד"ה הא קמ"ל "כל כוכבים יש להן אור (עיין אגה"ק ססכ"ז והוא מזוה"ק כן בלקו"ת י"ד), ואולי פירש"י רק לפי הס"ד.

עוד .. בש"ס: בהכתי"ק בא קטע זה בשולי הגליון, וכנראה, אינו חלק ממכתב להרגצ'ובי, אלא מרשימת רבינו שרשם לעצמו.

ברכות (לב:): "י"ב מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלושים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון, ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון, ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא, ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים".

שבת (לה: — ובעמוד שלפנ"ז — ובתוס'): בשבת לד, ב: "איזהו בין השמשות משתשקע החמה כ"ז שפני מזרח מאדימין וכו' דברי ר' יהודה", ופליגי בדבריו רבה ורב יוסף, ואזדר לטעמייהו אם שיעור בין השמשות הוא "תלתא ריבעי מילא" או "תרי תילתי מיל" (לה, רע"א). ובתוד"ה תרי: "קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא תלתא ריבעי מיל, ור' יהודה גופי' בפסחים .. (דף צד'). סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מיל, וצאת הכוכבים לילה הוא .. ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע" (וראה גם תוד"ה רבי יהודה פסחים שם. תוד"ה מנין זבחים נו, א. תוד"ה נפסלו מנחות כ, ב).

(עה: וברש"י: "מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר (ואתחנן ד, ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות". ובפרש"י ד"ה לעיני העמים: "שחכמה הניכרת היא שמראה להם סימן לדבריו בהילוך החמה והמלזות שמעידין כדבריו, שאומר שנה זו גשומה והיא כן, שנה זו שחונה והיא כן, שכל העתים לפי מהלך החמה במזלותי ומולדותי במזל תלוי הכל לפי השעה המתחלת לשמש בכניסת החמה למזל".

(קכט:): "דקיימא לי' מאדים בזווי" (ובפרש"י: מזל מאדים משמש בו בשעות זוגות .. שצ"מ חנכ"ל סדר השעות כשנתלו המאורות והמזלות שעה ראשונה של ד' בשבת שימש שבתאי ובשנ"י צדק ואחריו מאדים וכו' נמצאו ז' המזלות לז' השעות וחוזרים חלילה וכו').

(קנו:): "לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם (ד' מזלות הן המשמשין את השעות חנכ"ל שצ"ם), האי מאן דבחמה יהי כו' האי מאן דבכוכב נוגה יהי וכו' האי מאן דבמאדים וכו'".

עיין אגה"ק ססכ"ז: "שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כדאיתא בתיקונים .. כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים ריבוא כוכבים", היינו, שכל ששים ריבוא כוכבים יש להם אור.

מזוה"ק: בתניא אגה"ק שם: "כדאיתא בתיקונים". ובהערות ותיקונים לשם כותב רבינו: "לע"ע מצאתי כל הענין בזה"ג רעג, א. וראה ג"כ שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קיד,

א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר — ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק כו'".

בלקו"ת: בדרושי פ' ראה כז, סע"ב: "הכוכבים הנראים .. יש להם מספר אלף ועוד כמה .. הכוכבים שאין נראים .. אין להם מספר כלל ואינן מתגלים ונראים, אלא סגולתם להאיר לאבנים טובות .. לפי ריבוי הכוכבים עד אין מספר כך ריבוי האורות משונות באבנים טובות

וכו'".

י"ד: ראה הל' יסוה"ת פ"ג ה"ח: "כל הכוכבים הנראים וכו'". ובפירושו שם: "אמר הנראים,

תוס' פסחים (ק"ח.). ר"ה (יא:). וב"מ (קו:) בפירש"י ותוס' סדר המזלות והליכתן. ב"ב (ע"ד) היכא דנשקי וכו' ובפרש"י. תמיד (ל"ב.).

לפי שיש כוכבים הרבה קטנים שאינם נראין מפני קטנן" (וראה הערת רבינו בהוספות לספר החקירה להצ"צ קא, ב.).

ואולי פירש"י וכו': כלומר: מ"ש רש"י ש"כל כוכבים יש להן אור" — אולי זה רק לפי הס"ד בגמרא שהפירוש ד"כוכבי אור" הוא "כוכבים המאירים", ו"לאו למעוטי כוכבים שאינם מאירים, דכל כוכבים יש להם אור", אלא "קרא אשמעינן דאור כוכבים קרוי אור", אבל לפי המסקנא (שם ג, א) "דכולי עלמא אור אורתא הוא", הפירוש ד"כוכבי אור" הוא כוכבי לילה, ולא צריך לפרש "כוכבים המאירים".

תוס' פסחים (ק"ח.): "מן שמים נלחמו הכוכבים ממסילותם, במקומן היו עומדים וראשן מגיע עד לארץ .. ותימה למ"ד בפ' מי שהי' (לעיל דף צ"ד) כל העולם כולו תחת כוכב א' עומד, האיך ירדו הכוכבים הלא מאחד נתמלא העולם, י"ל דלא איירי אלא בכוכבים של גלגל שהן מזלות קבועים, אבל שאר כוכבים קטנים הם".

ר"ה (יא:): "רבי יהושע אומר אותו היום י"ז באייר הי', יום שמזל כימה שוקע ביום ומעיינות מתמעטין .. שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני כוכבים מכימה והביא מכול לעולם. ר' אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשון הי', יום שמזל כימה עולה ביום וכו'" (וראה שינויי הגירסות בפרש"י ותוס').

וב"מ (קו:): "עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה ארישיהו".

בפירש"י ותוס' סדר המזלות והליכתן: בפירש"י ר"ה שם: "גלגל חמה עגול הוא חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע, ושנים עשר מזלות קבועין בו, וזה סדרן טלה שור כו', וסימנך טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד. ששה מהן שקועין למטה וששה מהן למעלה, וכשהגלגל מגלגל זה עולה מצד זה והראשון שבצד האחר שוקע וכן לעולם. ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו וכן שכנגדו בשיקועו שיהיו כולם משמשין בכ"ד שעות של יום. ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות וכו'". ובתוס' שם: "י"ב מזלות יש שקבועין בגלגל ששה למטה ששה למעלה, והגלגל סובב וכשמתחיל האחד לעלות מתחיל שכנגדו לשקוע, וכל חודש ניסן וכו'" (ועיי"ש במה דפליגי). ובפרש"י ב"מ שם: "בגלגל קבועין בו שנים עשר מזלות וזהו סידרן וכו' ולעולם ששה עולין וששה שוקעין, בניסן וכו' נמצא באדר זנב טלה בסוף שעה עשירית באמצע הרקיע הוא". ובתוס' שם: "קיימא כימה להדי רישיהו היינו בתחלת שבט" (וראה בארוכה בתוס' ר"ה שם).

ב"ב כו': "אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי .. גלגלא דרקיעא הוא דהדר". ובפי' רשב"ם: "מקום גבוה הי' שנושקין יחד זה לזה, ולאוי היינו סוף העולם דהא מהלך (העולם) חמש מאות שנה הוי, וא"י אמצעיתו של עולם הוא" (ולכאורה כוונת רבינו שהשייכות לתכונה היא רק לפי פירוש זה שמדובר אודות "ארעא ורקיעא" כפשוטו, משא"כ לפירוש המהרש"א שרומז על מ"ש חסד ואמת נפגשו, ועד"ז בשאר הפירושים בעין יעקב שם).

תמיד (ל"ב): "מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב .. ממזרח למערב, תדע שהרי חמה ממזרח הכל מסתכלין בה, חמה במערב הכל מסתכלין בה, חמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלין בה. וחכמים אומרים זה וזה כאחד שוין וכו'".

— ב —

כבוד הרה"ג המפורסם לשם ולתהלה
 בקי בחדרי תורה אוצר בלום וגל אגוזים
 שר התורה דן ומורה רב החובל בים התלמוד
 ומורה דרך בנו"כ וכו' וכו'
 מהורר"י ראזין שליט"א

שלום וברכה

מכ' הגיעני. והנה ע"ד חכ' התכונה מצאנו בי"ד להרמב"ם ז"ל
 הרבה במקצוע חכ' זו. וכנראה נשען ג"כ על ספרי חכמי או"ה בזה,
 וכמוש"כ הל' קדה"ח (יז' כה') לענין החשבונות.
 גם מש"כ בהל' יסוה"ת פ"ג נמצא ג"כ בספרי חכמי יון.

— ב —

המכתב המקורי — שנשלח להרגצ'ובי — נדפס (מגכת"ק) באג"ק ח"א בתחלתו, מ"כ"א
 אדר פ"ח ריגא". והנדפס כאן (ללא ציון תאריך) הוא מההעתק שרשם רבינו לעצמו, וכמה
 שינויים ביניהם.

גל אגוזים: ראה גיטין סז, א (ובפרש"י). אבות דר"נ רפי"ח ("כיון שנוטל אדם אחד מהן
 כולן מתקשקשין ובאין זה על זה, כך .. בשעה שת"ח נכנסו אצלו וא"ל שנה לי, מביא לי מקרא
 ומשנה מדרש הלכות ואגדות כו").

שר התורה: בלקו"ש חי"ט ע' 315 הערה 6 כותב רבינו: וידוע דכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר
 עליו "שר התורה".

מכ': מכתבו (של הרגצ'ובי) — מענה על מכתב רבינו שלפנ"ז (המענה של הרגצ'ובי —
 נדפס לקמן ע' 12 ואילך).

מכ' הגיעני והנה כו': במכתב זה מבהיר רבינו את הקושי שבסוגיא זו, ומסיק, "ולכן פנית
 לכת"ר בברור דבר זה .. לבאר עד כמה שאפשר כו", כיון שכל זה לא נתבאר במענה של
 הרגצ'ובי על מכתבו הקודם של רבינו.

וכמוש"כ הל' קדה"ח .. לענין החשבונות: "וטעם כל אלו החשבונות וכו' היא חכמת
 התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה, והם הנמצאים עכשיו בידי
 החכמים .. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם
 להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר, בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם האומות
 וכו'".

כה': לכאורה צ"ל כד'.

בהל' יסוה"ת פ"ג: בענין הגלגלים, מספרם, אופן הילוכם וכו' (ושם ה"ה: "וממהלך
 הכוכבים וכו' יודע מספר כל אלו הגלגלים וצורת הליכתם ודרך הקפתם. וזו היא חכמת חשבון
 תקופות ומזלות. וספרים רבים חברו בה חכמי יון").

ולכן פניתי לכת"ר בברור דבר זה איך להשוות ביניהם, ובפרט
במקומות סותרים ביותר שישנם.

וביותר שאלתי ובקשתי לבאר עד כמה שאפשר להעלות על הכתב
שיטת חז"ל בתכונה המובאת בש"ס, תוספתא וכו'.

להשוות ביניהם .. סותרים: לכאורה הכוונה להשוות הסתירות בתכונה בין המבואר בש"ס
(כפי שציין במכתבו הקודם) להמבואר בספרי חכמי אומות העולם (ספרי חכמי יון) שגם עליהם
נשען הרמב"ם.

וביותר שאלתי .. שיטת חז"ל: כלומר: נוסף על השוואת הסתירות הנ"ל, שואל ומבקש רבינו
"לבאר עד כמה שאפשר להעלות על הכתב שיטת חז"ל בתכונה כו'".

מענה

יום ה' כ"ד שבט תרפ"ח דווינסק.

מ"ש מן שעיר המשתלח יראה נדה (להי) שעהמ"ש יוכיח ע"ש ותוס' שם (נהי): ד"ה כי. ועיין בתו"כ פ' תזריע גבי טומאת לידה ע"ש שהביאו ג"כ משעהמ"ש. ועיין זבחים (קהי) מחלוקת דר"מ וחכמים עיי"ש בזה. ובאמת תליא בהך דפלוגתא דתו"כ פ' ויקרא ס"ל דטומאה של העוסק בשעיר אם נכנס למקדש חייב, ובתוספתא פ"א דשבועות מבואר דפטור, דזה רק גזירת מלך וטומאה קדושה, ר"ל מעלה לא חסרון.

מ"ש: מה שהקשה.

נדה .. ע"ש: "ודקאמרת לאחרים גורם טומאה לעצמו לא כל שכן, שעיר המשתלח יוכיח שגורם טומאה לאחרים והוא עצמו טהור".

ותוס' .. ד"ה כי: "שעיר המשתלח .. כיון דמטמא אחרים העוסקין בו אינו טהור גמור ושייך לטומאת עצמו".

ועיין בתו"כ .. משעהמ"ש: "היא טמאה ואין הוולד טמא, הלא דין הוא, ומה אם שהולד גרם לה טומאה הרי היא טמאה, הולד שגרם לטומאה אינו דין שיהא טמא, שעיר המשתלח יוכיח שגרם לטומאה והרי הוא טהור".

ועיין זבחים כו': "ת"ר פרים ופרה ושעיר המשתלח, המשלח השורפן והמוציאן מטמא בגדים, והן עצמן אין מטמאין בגדים אבל מטמאין אוכלין ומשקין, דברי ר"מ. וחכ"א פרה ופרים מטמאין אוכלין ומשקין, שעיר המשתלח אינו מטמא, שהוא חי, והחי אינו מטמא אוכלין ומשקין".

ובאמת תליא בהך וכו': בהבא לקמן — ראה גם צפע"נ לרמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ד ה"א (סג, ב): "גם גבי שעיר המשתלח י"ל דזה תליא בהך פלוגתא, דבתוספתא דשבועות פ"א מבואר דטמא כזה דהיינו מן שעיר המשתלח ומן פרה אינו חייב אם נכנס למקדש, ובתו"כ פ' ויקרא מבואר דחייב. והטעם, דהתוספתא ס"ל דזהו רק דין, לא טומאה בעצם, לכן אינו חייב אמקדש. וזהו דאמר שם דהוה רק טומאת הקדשות. ותו"כ ס"ל דהוה טומאה בעצם. וזהו כוונת התו"כ בפ' אחרי מות: יכול גזירת מלך, ת"ל ואחר יבוא כו', מה ואחר כו', ר"ל דזהו טומאה, לא מחמת דין וגזירת הכתוב כשיטת התוספתא" (וראה לקמן הערה ד"ה לא עצמית). דתו"כ פ' ויקרא .. חייב: ושם — עה"פ (ה, ב) "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא גו' והוא טמא ואשם" (באכילת קדש או בביאת מקדש — פרש"י): כשהוא אומר בכל טמא, לרבות השורף הפרה ופרים והמשלח את השעיר שהן מטמאין במשא" (ואע"פ שאין מטמאין במגע וקרא בטומאת מגע מיירי דכתיב נפש כי תגע בכל טמא, אפ"ה מריבוייא דקרא מרבינן להו דהנכנס למקדש או אכל קודש חייב).

ובתוספתא פ"א דשבועות: ושם (בריייתא ד'): "כל המטמאין שבתורה .. חייבין על טומאת מקדש וקדשיו .. ולא טומאת קדושה, יצא השורף את הפרה ופרים והמשלח את השעיר שהם טומאות קדושות".

גזירת מלך: לשון התו"כ פ' אחרי המובא לקמן בפנים.

מעלה לא חסרון: כלומר: טומאה זו אינה טומאה רגילה שהיא חסרון, אלא טומאה קדושה שהיא מעלה.

עיין בתו"כ פ' אחרי גבי והנושא כו' יכול גזירת מלך, לא ר"ל כמ"ש בסה"מ מ"ע דא"צ לטבול אם לא ירצה ליטהר ע"ש, רק דר"ל למעט שיטת התוספתא דשבועות הנ"ל, רק דזה טומאה ממש. עיין זבחים (טז.)
דהטמא יוכיח ע"ש ברש"י בזה ותוס' ב"ק (עז.) ע"ש.

בטומאת גולל זה רק בגדר הך דחולין (קכט.) מעשה עץ שימש, לא עצמית, וזה ר"ל הרמב"ם בפיה"מ. אך רש"י עירובין (טו.) כתב דאף

עיין בתו"כ פ' אחרי .. גזירת מלך: ושם — עה"פ (טז, כו) "והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ בשרו במים": "יכול יהא גזירת מלך, ת"ל ואחר יבוא אל המחנה, מה ואחר האמור להלן מפני הטומאה, אף כאן מפני הטומאה".

בסה"מ מ"ע: בספר המצות להרמב"ם מצות עשה [ק"ט]. — ושם: "הציווי שנצטוונו לטבול במי מקוה ואז נטהר מכל מין ממיני הטומאה .. ואין הכוונה באמרנו שהטבילה מצות עשה שכל טמא חייב לטבול בהכרח .. אלא .. שכל הרוצה להטהר מטומאתו לא יתכן דבר זה אלא בטבילה במים ואז יטהר. ולשון ספרא ורחץ במים, יכול יהא גזירת מלך, ת"ל ואחר יבוא אל המחנה, מפני הטומאה .. רומז .. שזה דין בלבד למי שרוצה להטהר שיעשה כך .. אבל לא שנחייבהו טבילה דוקא, אלא הרוצה להשאר בטומאתו ולא יכנס למחנה שכינה איזה זמן, רשאי".

לא ר"ל כו' רק דר"ל כו': כלומר: הפירוש בדברי התו"כ בהקס"ד "יכול יהא גזירת מלך ת"ל כו" הוא לא כמ"ש הרמב"ם בסה"מ צ"ה הנ"ל שבא לשלול הקס"ד שכל טמא חייב לטבול בהכרח, אלא הפירוש הוא * שבא לשלול שיטת התוספתא שטומאה של משלח השעיר היא גזירת מלך וטומאה קדושה, כי, התו"כ ס"ל שזוהי טומאה ממש.

עיין זבחים .. ברש"י: "טמא יוכיח, שלא עשה בו קרב כמקריב, שאין בהמה מקבלת טומאה מחיים כשם שהכהן טמא מחיים".

ותוס' ב"ק: בגמרא שם: "פרה מטמאה טומאת אוכלין הואיל והיתה לה שעת הכושר". ובתוד"ה פרה הב' (קרוב לסופו): "ועוד מפרש ר"י מה שמיטמא ע"י קבלת טומאה מן השרץ נפסלת בכך ואי לאו היתה לה שעת הכושר לא היתה מקבלת טומאה ולא היתה נפסלת, דאע"ג דקפיד רחמנא בעוסקין בה שיהיו טהורים, לאו משום דהוה מטמאו לה, אלא משום גזירת הכתוב הוא, דאפילו בעוסקין בה בקנה או בפשוטי כלי עץ בעינן שיהיו טהורין".

בטומאת גולל: במענה לשאלת רבינו "עוד איכא בע"ח שעשאו גולל לקבר".

מעשה עץ שימש: בחולין שם, פריך מאוכלין שמיטמאין טומאה חמורה (ולדוגמא: בשר אבר מן החי, תקרובת ע"ז של אוכלין שמיטמאין באוהל), ומשני, "כשימש מעשה עץ שימש", שבשעה שמיטמאין אינם עליהם תורת אוכל, אלא "מעשה עץ".

לא עצמית: כלומר: טומאת בהמה שעשאה גולל לקבר אינה טומאה עצמית. וראה גם צפע"נ שם: "מעשה עץ שימש, ר"ל שזהו רק גדר דין, לא הוא הגורם" (ושם: "וכן גבי שעיר המשתלח ג"כ י"ל דלא הוה רק מעשה עץ").

זה ר"ל הרמב"ם בפיה"מ: כלומר: הרמב"ם בפיה"מ שחילק בין טומאת עצמו ולטמא אחרים (שהביא רבינו במכתבו) — כוונתו היא לבאר שאין זו טומאה עצמית, אלא בגדר מעשה עץ ("שזהו רק גדר דין, לא הוא הגורם").

רש"י עירובין .. טמא: ושם (סע"א — במשנה) "בכל עושין לחיין אפילו בדבר שיש בו רוח

(* ולהעיר, שמי"ש הרמב"ם בסה"מ צ"ה הוא רק רמז שלמדים מדברי התו"כ בנוגע לכללות דין טבילה, ולא פירוש דברי התו"כ בנוגע לטבילתו של משלח השעיר.

בפירוש ג"כ טמא. עיין בירוש' ע"ז פ"ג וערלה ספ"א גבי עשה ביצה גידור לע"ז אסרה אף שאין בו תפיסת ידי אדם, וזה גדר מעשה עץ. עיין ע"ז (נד) גבי בימוס גבי בע"ח ע"ש ברש"י וריטב"א בזה. ואכמ"ל.

בגדר תכונה של חז"ל עמוק עמוק מי ימצאנה, נוקב ויורד עד התהום, וחכמי התכונה רק בחשיכה יהלכו, דמיון בעלמא וסופטי'ט' (?) בעלמא. עיין ע"ז (כח): חמימי לעקרבא הוי רפואה. עיין נדרים (מא)

חיים .. ומטמא משום גולל", "אם עשאו גולל לקבר מטמא לעולם באהל כמת עצמו ואפי' ניטל משם".

עיין בירושלמי: במענה לשאלת רבינו "ועוד איכא בהמה שעשאה ע"ז כו".
פ"ג ה"ה.

עשה ביצה כו': בירושלמי שם: "ביצת ע"ז שנעשית אפרוח .. כהנא אמר מותרת וחזקי אמר אסורה, ופריך, "אילו השתחוה לה לא אסרה (דלא עשה בה מעשה), ומפני שהכניסה לפניו מן הקנקלין (תקרובת לע"ז) אסרה" (בתמי"), ומשני, "שגדר* בה ע"ז" (שהעמידה לפני ע"ז כגדר, וכמעשה הויא — פני משה).

וזה גדר מעשה עץ: כלומר, כיון שאין בהביצה תפיסת יד אדם, הרי, אף שאסרה אין זה אלא גדר מעשה עץ, ובמילא גם הטומאה היא בגדר מעשה עץ, ולא טומאה עצמית (ע"ד הנ"ל בבהמה שעשאה גולל).

גבי בימוס גבי בע"ח: ושם, לענין האוסר בהמת חברו ע"י מעשה, "כגון שניסך לעכו"ם בין קרני" — פריך, "האי נעבד הוא (בתמי"), האי בימוס בעלמא הוא דשוויה".

ברש"י וריטב"א: ברש"י שם: "ובעלי חיים לא מיתסרי משום משמשי ע"ז". ובריטב"א שם: "פרש"י ז"ל כו', ולא נהירא, דודאי כיון שאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה, לא שנא בין נעבד למשמשינ".

בגדר תכונה של חז"ל: במענה למ"ש רבינו "אנא לבאר שיטת הש"ס בתכונה". עמוק עמוק מי ימצאנה: ע"פ לשון הכתוב — קהלת ז, כד. וראה פתיחת המו"נ. נוקב ויורד עד התהום: לשון חז"ל — סנהדרין צז, ב ("מקרא זה נוקב ויורד עד תהום"). ובפרש"י: "מה תהום אין לו קץ וסוף כך אין אדם יכול לעמוד כו".

בחשיכה יהלכו: ע"פ לשון הכתוב — תהלים פב, ה. וסופטי'ט' (?): כ"ה בכת"ק. וכנראה לא היתה תיבה זו ברורה בכת"י של הרגצובי. — ולהעיר מערוך השלם ערך ספסטה, שפירושו בקי בחכמת החשבון. ואולי שייך זה לכאן — שידיעותיהם של חכמי התכונה אינם אלא ע"פ חשבון בלבד.

חמימי לעקרבא הוי רפואה: מי שעקצו עקרב ראוי להאכילו דברים חמים (ר"ח). ולהעיר מברכות נח, ב: "אי לאו עוקצא דעקרבא (מזל עקרב) דמנח בנהר דינור כל מאן דהוה טריקא ל"י עקרבא לא הוה חיי", ובחז"ל מהרש"א: "עקרב הוא מצונן הרבה כדאמרינן .. חמימי לעקרבא וקרירא לזיבורא וחילופא סכנתא, ולזה אמר דנהר דינור שכולו אש מתשת כחור". — וראה מו"נ ח"ב פ"ט: "שתהיינה העקרבים נשמעות לצורת העקרב אשר בגלגלים", ובצפ"נ למו"נ שם מציין לברכות הנ"ל.

עיין נדרים .. בנהר: ושם (ע"א): "עקרבא יתיבא על אקרקותא ועברה נהרא", ובפרש"י: "עקרב אינו יכול לשוט בנהר ונשאו צפרדע" (וראה גם "רשימות" ח"ז ע' 57).

(* כ"ה בירושלמי ערלה שם. ובע"ז שם: "שגירר" (שגררה בפני ע"ז ועביד בה מעשה).

דאינו יכול לשוט בנהר. וזה קדרים עובדים למים תענית (ה): מזל לבנה כמ"ש הרמב"ם במורה ח"ב. וזה מזל תלי דרקון דע"ז (מב: ומג) ע"ש בפיה"מ תנין חגורה המזלות. והוא רק עץ פרעה זכוב מלך מצרים שבת (קכא): ע"ש פ"ז ע"ב וזה זיבורא ועקרבא שניהם ביחד ע"ז (מד)

זה קדרים עובדים למים: אולי הכוונה שהקדרים היו עובדים למים שבהם אין העקרב יכול לשוט — להנצל מהעקרב.

במורה ח"ב: ושם (פ"י): "ויהי כדור הירח מניע המים". — וראה צפע"נ עה"ת שופטים יז, ג: "ידוע מ"ש הרמב"ם ז"ל במורה ח"ב דירח הוה מזל מים, ומ"ש תענית דף ה' ע"ב" ("קדריים עובדים למים").

מזל תלי: ראה גם צפע"נ עה"ת בראשית ג, א: "תלי שכל חגורת המזלות תלוי בו" (וראה ספר יצירה פ"ו מ"א: "תלי וגלגל". ושם מ"ב: "תלי בעולם כמלך על כסאו").

דרקון דע"ז (מב: ומג): בע"ז שם במשנה (ובפרש"י): "המוצא כלים ועליהם צורת חמה (מזל חמה, וכן לבנה) צורת לבנה צורת דרקון (דומה לנחש) יולכים לים המלח". ובגמרא שם: "איזהו צורת דרקון פירש רשב"א כל שיש לו ציצין (תרגום של סנפיר. לשון אחר כמו שערות) בין פרקיו (חוליותיו), מחוי רב אסי בין פרקי צואר".

ע"ש בפיה"מ: להרמב"ם ע"ז שם: "בעלי הצלמים .. מייחסים לכל המזלות וכוכבים צורות הרבה .. ואמרו צורת חמה ולבנה ר"ל שימצא הצורה המיוחסת אל השמש והצורה המיוחסת אל הלבנה .. והדרקון צורת גוף שיש בו ציצין .. וזו הצורה היתה אצלם מהודרת לפי שהן מייחסין אותה לחלק מחלקי הגלגל .. זו הצורה הוא הצורה לתלי הלבנה, ונקרא בערבי א"ל גוזה"ר". וראה גם "פירוש" לרמב"ם הל' קידוה"ח רפ"ד: "יש לירח ד' גלגלים .. הגלגל העליון נקרא נחש בריח, ובלשון ערבי .. אלגוז"ם". ושם רפט"ז: "חגורת גלגל נחש בריח תחת חגורת המזלות כו".

עץ פרעה: ראה תנחומא וירא לג: "השפתי עץ גבוה זה פרעה". וראה שמור"ר פ"ג, יב: "לכך נהפך המטה לנחש כנגד פרעה שנקרא נחש שנאמר התנים הגדול, ואמר על לויתן נחש בריח, לפי שהי' נושך את ישראל, אמר לו הקב"ה .. סוף הדברים הוא יעשה כעץ" (ושם פ"ט, ד: "פרעה נדמה לתנין שנאמר התנים הגדול .. וכשהי' משה נכנס מיד נעשה פרעה מטה"). זכוב מלך מצרים: ראה ישע"י ז, יח: "ישרוק ה' לזכוב אשר בקצה יאורי מצרים". ובסדר עולם רבה פ"כ — בנוגע לשישק מלך מצרים: "וכי שישק שמו, והלא זכוב שמו, שנאמר ישרוק ה' לזכוב, ולמה נקרא שמו שישק כו".

שבת (קכא:): "חמשה נהרגין בשבת .. זכוב שבארץ מצרים".

פ"ז: אולי צ"ל ע"ז. ושם (שבת עז, ב): "זכוב לצירעה יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית לעקרב".

זיבורא ועקרבא: ראה ע"ז כח, סע"ב: "חמימי לעקרבא וקירי זיבורא".

ע"ז (מד) מפלצת: ושם (ע"א): "מאי מפלצתה (ויכרות אסא את מפלצתה וידק וישרוף בנחל דדרון" — דה"ב טו, טז) .. מפליא ליצנותא (ליצנות מופלא — פרש"י) .. כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו כו". וראה תשובת הרג"צובי שנרפסה בס' הר המלך (נחלת הר חב"ד, תשמ"ו) ח"א ע' כז: "וזה מפלצת ע"ז דף מ"ד .. וזה זכוב של ארץ מצרים דשבת דף קכ"א ע"ב .. וזה חמיד ויצה"ר דעבירה גדר טריקא לקמן (ברכות) דף נ"ח (בענין עוקצא דעקרבא) .. ועיין ע"ז דף כ"ח ע"ב" (בענין עקרבא וזיבורא).

מפלצת תמרים ע"ז (מח) סנה' (סד) אשרה ואכמ"ל בזה הבלים עץ תענית
(ה) ראש פת'ני"ם אכזר כמוס עמדי.

יוסף ראזין

תמרים ע"ז (מח): ושם (ע"א): "איזו היא אשרה .. אפילו אמרי הני תמרי לבי נצרפי (שם עבודת כוכבים שלהם) אסור". וראה הערה הבאה.

סנה' (טו) אשרה: ושם (ע"א): "כשתי תמרות הדבוקות זו בזו". וראה שו"ת צפע"נ (וארשא) סי' רמ"ט: "מבואר בסנהדרין דף ס"ד כשתי תמרות, ובסוכה ל"ב שתי תמרות ציני הר הברזל, וזה פתחו של גהינם .. ומבואר בתוס' מנחות דף ע"א בשם המדרש דקל בעל תאווה גדול, עי' ע"ז דף מ"ח גבי אשירה תמרי לבי נצרפי .. וזה גרם אז בלעם הרשע שתי תמרות ע"ז וג"ע ביחד". וראה גם צפע"נ עה"ת ברכה לג, ג: "דקלים בעלי תאווה כו' וזה אשרה תמרי לבי נצרפי .. יצה"ר של עבירה, ועי"ז עבדו ע"ז סנהדרין ס"ג ע"ש". — ולכאורה, נקודת הדברים היא שחכמת התכונה דאזה"ע קשורה עם עניני ע"ז וג"ע.

הבלים עץ תענית (ה): ושם (ע"א): "מאי דכתיב (ירמי' יו"ד, ח) ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא .. אחת היא שמבערת רשעים בגהינם .. ע"ז, כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא, וכתיב התם (שם, טו) הבל המה מעשה תעותעים".

ראש פתנים אכזר כמוס עמדי: לשון הכתוב — האזינו לב, לג"ד. וראה צפע"נ מהדו"ת סוף קונטרס השלמה (ב"חתימה") — בהמשך להענין דעקרב שאינו יכול לשוט בנהר, ועוקצי' דעקרב דמנח בנהר דינור: "וזה מה דמבואר בפ' האזינו הלא ראש פתנים אכזר כו' כמוס עמדי, וזה ראש של עשו הרשע כו'", ומבאר שם שזהו"ע דחכמות חיצוניות, עי"ש.

פורים, ש"ת.

מהו השייכות דמשלוח מנות ומתנות לאביונים לפורים.

וי"ל דמה שנתחייבו כלי' היו שני ענינים דהשתחוו לצלם ונהנו מסעודתו, וכמ"ש רש"י מג"א ד' א'.

— במגלה יב. שאלו תלמידיו כו', אפשר לפרש שנדחה לגמרי הטעם דנהנו מסעודתו. אבל במדרש ע"פ אם על המלך טוב, "מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחש' ובעבור זאת נגזרה עליהם גזרה לכלותם כו'", וכ"ה בתרגום מג"א ד' א'. ולתווך בין הש"ס והמדרשים, י"ל שגם ע"פ מסקנת הש"ס תרווייהו צריכי, וכדלקמן. ועייג"כ זרע אברהם על המ"ר ורי"ף על הע"י —

וי"ל בכ"ז, דהנה אסור הנאת סעודתו הוא ע"פ מארז"ל ע"ז ח:; ונפסק ביד עכו"ם ט' טו' ויו"ד קנב ס"א. ואף דשם הוא בסעודת חתונה, זיל בתר טעמא, דהוא משום הרחקת ע"ז, וכמוש"כ ביד, וא"כ ה"ה בסעודה זו שהיתה שמחה גדולה ביותר. ובפרט עפמ"ש במ"ר הנ"ל שהעמיד להם זונות, להעיר מחטא שטים, וא"כ יש בזה גם אביוזרייהו דבנותיהן. גם בשולי עכו"ם הוא משום חתנות כסעודת חתונה (ע"ז לה: בפירש"י), אבל מלשנ' נהנו מסעודתו — ול"ק נבלות או בשולי עכו"ם — משמע דטעם איסורי' הוא כע"ז ח:; דגם שם קאמר הנהנה מסעודתו כו'. וי"ל דסעודת אחשורש חמורה הרבה יותר מסעודת משה, דהיא היתה סעודת יום חג שעושה לכבוד ע"ז, דגם ליכנס לביתו אסור — גיטין סב. — ואולי מפני זה לא נשנה האיסור דלסעוד עמו, דיש בכלל ר' מנה —. וכדאיתא מגילה יא: דסעודת אחשורש היא מאותו הטעם ובאותו אופן דסעודת בלשצר, ובזו אמר דניאל (ה' כג') ועל מרי שמיא התרוממת גו' ולאליהי כספא ודהבא גו' שבחת גו'. ולכן שייך לומר דנתחייבו כלי' ע"ז, דהוא חטא ע"ז.

ועוד הי' ענין דהשתחו לצלם דנ"נ. ותרווייהו צריכי. דהשתחו לצלם, הרי עשו תשובה מיד ע"ז, וכדאיתא (סנה' צג:) דאמרו לך ה' הצדקה ולנו גו', אבל כיון שאח"כ נהנו מסעודתו כו', ה"ז מגלה שחזרו לסורם או שלא היתה תשובה שלמה, וכדאיתא (בכורות ל:) ר' ינאי בר"י אמר כו' מיגו דחשיד אהא חשיד נמי אאיך, וכ"ש לפהנ"ל דשניהם משום ע"ז. ואע"ג דרק בשושן נהנו, י"ל דגילו מקצתן על כולם שחזרו

לסורם או כו'. ואע"ג דבשאר לא הוי אלא מח' רעה, הרי בע"ז גם על מח' מענישין, וכדאיתא קדושין (לט: ושם).

וזהו דכמו שהקטרוג הי' ע"י סעודה ומשתה — להעיר שהנס התחלתו במשתה שעשתה אסתר — תקנו בפורים ג"כ ימי משתה. ולהראות שאינם חשודים עוד להני' מסעודה של אותו רשע, המצוה במשלוח דבר אכילה (טושו"ע או"ח תרצ"ה ס"ד) — ובשר ודבר מבושל ל"ד, וכדאיתא מגילה (ז:) ששלח תמרים, דלא הי' החטא משום נבלה או בשולי עכו"ם וכנ"ל — לחברו, והלה אוכל, היינו שמראה שאין חברו חשוד.

והנה היפך השתחואה לצלם, הי' ענין המס"נ דכל השנה, דבקש להשמיד את כל היהודים — אף שהיו גם משאר שבטים — דוקא, שכל הכופר בע"ז נק' יהודי (מגילה יג:), ובכ"ז לא הי' שום מח' חוץ ח"ו כל השנה — תו"א יביאו לבוש מל' בסופו ועוד שם — והיתה המס"נ ביותר, עד שאמרו שקיימו מה שקבלו כבר במ"ת (שבת פח:), שאז הי' ע"י אתדל"ע שכפה עליהם כו', משא"כ בימי אחשורש, שעל ימים אלו נאמר ואנכי הסתר אסתיר גו' (חולין קלט: פתיחה דאסתר רבה), שהי' המס"נ באתדל"ת (כ"ה בתו"א חייב אינש הב'. וצ"ע לתווך זה עם פירש"י ותוס' בשבת שפי' מאהבת הנס וכו'), ואין שייך מודעה.

והנה של"נ שהוא רק באתדל"ת, ובאמת הרי אלמלא עוזרו כו' (סוכה נב:) — תו"א חייב אינש הב' — בא ע"ז הרמז בנתינת מתנות לאביונים, דל"ל מג"כ, ובכ"ז נותן לו, וגם בפורים אלמלא עוזרו כו'. וזהו הל' לאביונים שהוא עוד מעונה יותר מעני (ב"מ קיא:), כי כל"נ אתדל"ת לגבי אתדל"ע, אבל בכ"ז נק' מתנות, דאי לאו דעביד נייחה לנפשי' לא יהיב ל"י מתנתי' (ועייג"כ ב"מ טז· מגילה כו:), משא"כ בשעת מ"ת. ולכן במתנות לאביונים א"צ דבר אוכל, וכמוש"כ יד מגלה ב' טז' או מעות או מיני תבשיל כו'.

פורים, ש"ת.

א. בנוגע להמצוות דפורים — צריך להבין מהו השייכות דב' המצוות "משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים" לפורים¹.

ויש לומר נקודת הביאור בזה — שבמצוות אלו מודגשת שלילת הענינים הבלתי-רצויים שהיו הסיבה שגרמה לגזירת המן, כדלקמן.

דהנה, מה שנתחייבו כלי' — ה"ז בגלל שהיו שני ענינים: (א) הענין דהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר², (ב) ונהנו מסעודתו של אחשורוש, וכמ"ש רש"י במגילת אסתר ד' א'³.

— ולהעיר שבהסוגיא במגילה יב, א, "שאלו תלמידיו כו' מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי', אמר להם (רשב"י) אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, (אמר להם) אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם", אפשר לפרש שלפי המסקנא הטעם הוא רק "מפני שהשתחוו לצלם", כי מצד קושיית רשב"י ("שבשושן יהרגו כו'") נדחה לגמרי הטעם ד"נהנו מסעודתו של אותו רשע" (ודלא כבפרש"י למגילת אסתר שכתב ב' הטעמים).

אבל במדרש⁴ על פסוק: "אם על המלך טוב" מפורש להדיא "מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש ובעבור זאת נגזרה עליהם גזרה לכלותם כו'". וכן הוא בתרגום למגילת אסתר ד' א': "אתכתיב ואתחתים בשמי מרומא על עיסק דאתהניאו מן סעודתי דאחשורוש רשיעא".

ולכן, כדי לתווך בין הש"ס (שהמסקנא היא "מפני שהשתחוו

1) בפ' מגילת סתרים לאסתר ט, יט (ועד"ז במנות הלוי לר"ש אלקבץ למג"א), שמשלוח מנות מורה על האחדות דבנ"י (היפך הטענה דמפוזר ומפורד), ומתנות לאביונים הו"ע הצדקה שעל ידה נעשה שלימות התשובה, כמ"ש וחטאך בצדקה פרוק, עיי"ש בארוכה. אבל, עפ"ז עדיין אינו מחזור למה תיקנו ענין האחדות ב"משלוח מנות" דדבר אכילה דוקא, ומהי ההדגשה ד"מתנות לאביונים" דוקא, ולא צדקה.

2) השייכות דחטא זה לזמנו של אחשורוש (שאו נתחייבו כלי') — ראה לקמן ס"ד.

3) עה"פ "ומרדכי ידע": "בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך, לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ושנהנו מסעודת אחשורוש".

4) אסתר פ"ז, יח.

5) אסתר ז, ג.

לצלם" והמדרשים (שבהם נזכר רק הטעם "שנהנו מסעודתו") — יש לפרש שגם ע"פ מסקנת הש"ס "מפני שהשתחוו לצלם", לא נדחה הטעם ד"נהנו מסעודתו", אלא שניהם אמת (וכפרש"י במג"א), ותרווייהו צריכי, וכדלקמן (ס"ד).

ועייג"כ זרע אברהם על המדרש רבה ורי"ף על הע"י — שהאריכו בביאור הצורך בב' הטעמים.

ב. ויש לומר הביאור בכל זה:

דהנה, אסור הנאת סעודתו של אחשוורוש הוא — ע"פ מארז"ל (ע"ז ח, א) "ישראל שבחו"ל עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן (כלומר בלא כוונה ואין שמים לב⁸), כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן את כל היהודים שבעירו, אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפניהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר⁹ וקרא לך ואכלת מזבחו" (עובד כוכבים ביום משתה בנו פלח לעבודת כוכבים על שהגיע לכך⁶). ונפסק להלכה ביד הל' עכו"ם פ"ט הט"ו: "עובד כוכבים שעשה לבנו או לבתו משתה, אסור ליהנות מסעודתו, ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור, הואיל ובמסיבת עובדי כוכבים אכלו", ובשו"ע יו"ד סי' קנב ס"א: "עובד

6 ראה גם חדא"ג מהרש"א לחולין קלט, ב: "דאמרינן פ"ק דמגילה למה נתחייבו .. כלי' לפי שהשתחוו לצלם ונהנו מסעודת אחשוורוש".

7 בזרע אברהם (לאסת"ר פ"ב, ה) — לאחרי הקדמת כמה דקדוקים בהשקו"ט דרשב"י ותלמידיו, והעיקר, "הלא המעשה שהשתחוו לצלם הי' בימי נ"ג שהי' כבר ולמה יענשו על זה עתה" — מבאר, שלא נענשו על זה שהשתחוו לצלם בימי נ"ג לפי שהי' להם תירוץ, שהצלם שעשה נ"ג לא הי' ע"ז אלא אנדרטא לכבודו ולא היו חייבים למסור נפשם על זה (וחנני) מישאל ועזרי' שמסרו נפשם, עשו חומרא יתירה), אבל כשנהנו מסעודתו של אותו רשע שוב אין להם תירוץ על עון הצלם, כי באיסור אכילה שיש הנאת הגוף צריך למסור נפשו, עיי"ש בארוכה.

והרי"ף (לע"י מגילה שם) — לאחרי הקדמת הקושיא על כל א' מב' הטעמים, "על שהשתחוו לצלם .. בימי נבוכדנצר קשה למה האריך להם הקב"ה עד ימי אחשוורוש", ו"איך יתכן שעל עון הנאת סעודת אחשוורוש יענשו הריגת מות ואבדון" — מבאר, שמשתה אחשוורוש הי' "על ביטול בנין המקדש, וכל מי שנהנה מאותה סעודה הוא יורה שהוא שמח על חורבן המקדש", ולכן, "עיקר העונש הי' על שנהנו מסעודת אחשוורוש", אבל, "עכ"ז לא הי' בזה כדי שיעור גזרה להשמיד להרוג ולאבד, אבל כשהשתחוו להמן שגרם ביטול הבנין, נתגלגל הכל ונתעורר עון ראשון" (שהשתחוו לצלם בימי נ"ג), "גם לרשב"י י"ל שיש בידם עון ההנאה שנהנו מסעודתו של אחשוורוש, אלא שלא נתעוררה הגזרה לכל ישראל במקומות מושבותיהם אלא על עון הצלם שחטאו בימי נ"ג" (וראה לקמן הערה 22).

8 פרש"י שם.

9 תשא לד, טו.

כוכבים העושה משתה לחופת בנו או בתו, אסור לישראל לאכול שם, אפילו אוכל משלו ושמש שלו עומד עליו ומשמש".

ואף דשם הוא בסעודת חתונה דוקא (וא"כ מהי השייכות לסעודת אחשורוש שאינה סעודת חתונה) — זיל בתר טעמא, דטעם האיסור הוא משום הרחקת ע"ז, וכמוש"כ ביד שם ש"כל ההרחקה הזאת מפני עבודה של כוכבים הוא, שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו'", וא"כ הוא הדין בסעודה זו, שכיון שהיתה שמחה גדולה ביותר, שייך בה דין הרחקת ע"ז כסעודת חתונה.

ובפרט עפמ"ש במדרש רבה הנ"ל⁴ שהעמיד להם זונות¹⁰ [ולהעיר מחטא שטים¹¹ שגם שם הי' עד"ז], וא"כ יש בזה (נוסף על דין הרחקת ע"ז מצד הסעודה כשלעצמה) גם אביזרייהו דבנותיהן¹².

ולהוסיף, שגם אם נאמר שטעם איסור ההשתתפות בסעודתו של אחשורוש הוא משום בשולי עכו"ם, הרי גם איסור זה הוא משום חתנות, כסעודת חתונה (כדאיתא בע"ז לה, ב בפירש"י¹³), אבל, מלשני' (דהש"ס ומדרש) "נהנו מסעודתו"¹⁴ — ולא קאמר שאכלו נבלות או בשולי עכו"ם¹⁵ — משמע דטעם איסורי' הוא לא משום בישולי עכו"ם, אלא משום הרחקת ע"ז שבעצם ההשתתפות בהסעודה גם כאשר המאכלים הם כשרים, כדאיתא בע"ז ח, א: "אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן (של ישראל) .. כאילו אכלו מזבחי מתים", דגם שם קאמר הנהנה מסעודתו כו"¹⁶.

(10) ושם: "אמר המן לאחשורוש אלקיהם של אלו שונא זמה, העמד להם זונות, ועשה להם משתה, וגזור עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו כו'" (ומסיים: "הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו" (בזנות — מ"כ)).

(11) "וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן" (בלק כה, א-ב). וראה סנהדרין קו, א: "אמר לו (בלעם לבלק) אלקיהם של אלו שונא זמה הוא .. בוא ואשיאך עצה עשה להם קלעים והושיב בהן זונות .. אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין .. אמרה לו עבוד לזה כו'".

(12) ולהעיר, שגם האיסור דבנותיהן קשור עם ע"ז — כמ"ש (תשא לד, טז) "ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן" (כבחטא שטים).

(13) "והשלקות" (מהדברים של עובדי כוכבים שאסורין) — "כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור, וכולהו משום חתנות".

(14) ראה גם לקו"ש חל"א ע' 170.

(15) אף שמצינו כן במק"א — ראה שהש"ר פ"ז, ח: "למה באו ישראל בספק (בסכנה) בימי המן .. על שאכלו מתבשיל הגויים". ועד"ז בתנחומא (באבער) ס"פ בהר: "שכולם היו ראוין להריגה שאכלו מתבשילי עובדי כוכבים".

(16) אולי הכוונה שבפירוש מארז"ל דע"ז (ח, א) — כפי שנפסק ביד (כנ"ל בפנים) —

ג. ויש לומר, דסעודת אחשורש חמורה הרבה יותר מסעודת
משתה:

דהנה, בסעודת משתה יש רק הרחקת ע"ז, ואילו בסעודת אחשורש
יש גם ענין של ע"ז, כיון שהיא היתה סעודת יום חג שעושה לכבוד
ע"ז [כלומר, לא רק סעודה שעושה למשתה בנו אלא ש"ביום משתה בנו
פלח לע"ז על שהגיע לכך", כי אם, שהסעודה עצמה היא סעודת יום חג
לכבוד ע"ז (כדלקמן)], דביום חג לכבוד ע"ז (לא רק להשתתף בסעודתו
אסור, אלא) גם ליכנס לביתו אסור, כדאיתא בגיטין סב, א: "לא יכנס
אדם לביתו של עובד כוכבים ביום חגו".

— ואולי מפני זה לא נשנה בגיטין שם האיסור דלסעוד עמו,
דיש בכלל מאתיים מנה¹⁷, היינו, שבאיסור הכניסה לביתו נכלל ממילא
— במכ"ש וק"ו — האיסור לסעוד עמו.

וכדאיתא במגילה יא, ב: "בימים ההם כשבת המלך .. מאי
כשבת, לאחר שנתייבשה דעתו (שמתחלה הי' דואג שיצאו ישראל מתחת
ידו כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל, ועכשיו נתייבשה דעתו¹⁸), אמר,
בלשצר חשב וטעה .. הא שבעין, אמר השתא ודאי תו לא מפרקי, אפיק
מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו .. איהו מיטעא טעי, אנא חשיבנא ולא
טעינא .. כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפרוק, אמר השתא ודאי תו לא
מפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו", היינו, דסעודת
אחשורש היא מאותו הטעם ("השתא ודאי תו לא מפרקי") ובאותו
אופן ("אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו") דסעודת בלשצר; וכשם
שבזו (בסעודת בלשצר) אמר דניאל¹⁹ (ה' כג') "ועל מרי שמיא
התרוממת גו' ולא להי כספא ודהבא גו' שבחת גו'", שהתגאה על
הקב"ה (באמרו שבניו לא יצאו מהגלות, ובהשתמשו בכלי המקדש)
ושיבח לאלהיו, היינו, שהסעודה היתה קשורה עם ע"ז — כך גם סעודת
אחשורש (שהיתה מאותו טעם ובאותו אופן) היתה קשורה עם ע"ז.

ולכן שייך לומר דנתחייבו כלי' על זה שנהנו מסעודת אחשורש
— דלכאורה, "איך יתכן שעל עון הנאת סעודת אחשורש יענשו הריגת

הלשון הוא "אסור ליהנות מסעודתו", כבנדר"ד, ש"נהנו מסעודת אחשורש". כלומר, האיסור
הוא בעצם ההשתתפות בסעודה, שזוהי ההנאה מהסעודה, גם כאשר המאכלים כשרים.

17) לשון חז"ל — "ב"ק עד, א. ועוד.

18) פרש"י שם.

19) ראה מגילה שם: "היינו דקאמר לי' דניאל ועל מרי שמיא התרוממת ולמאניא די בייתי'

היתיו קדמך".

מות ואבדון²⁰ — דהוא (לא רק איסור משום הרחקת ע"ז, שלא מצינו בו עונש מיתה, אלא) חטא ע"ז²¹.

ד. ועוד הי' ענין שבגללו נתחייבו כלי' — דהשתחו לצלם דנבוכדנצר.

ותרווייהו צריכי²²:

הא דנהנו מסעודת אחשורוש — הרי "אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו" (כקושיית רשב"י), ולכן צריך גם להטעם שהשתחו לצלם.

והא דהשתחו לצלם — הרי עשו תשובה מיד על זה, וכדאיתא בגמרא (סנהדרין צג, א²³) ד"אמרו לך ה' הצדקה ולנו גו", אבל כיון שאח"כ נהנו מסעודתו כו', סעודת משתה שאסורה משום הרחקת ע"ז (כנ"ל ס"ב), ה"ז מגלה שעכשיו חזרו לסורם, או שגם לפנ"ז לא היתה תשובה שלמה, וכדאיתא בגמרא (בכורות ל, א) "ר' ינאי ברבי ישמעאל אמר כו' מיגו דחשיד אהא חשיד נמי אאידיך" (ועד"ז בנדוד"ד, מיגו דחשיד אהרחקת ע"ז חשיד נמי אע"ז), וכ"ש לפי הנ"ל (ס"ג) שסעודת אחשורוש חמורה הרבה יותר מסעודת משתה מפני שיש בה חטא ע"ז (לא רק הרחקת ע"ז), הרי בודאי שא' מגלה על השני, כיון דשניהם (ההשתחוואה לצלם וההנאה מסעודת אחשורוש) הם משום ע"ז.

ואע"ג דרק בשושן נהנו (וא"כ הדרא הקושיא "שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו") — יש לומר, דלאחר שכל ישראל השתחו לצלם, הנה כאשר מקצתן נהנו מסעודת אחשורוש, גילו מקצתן על כולם שחזרו לסורם או כו' (שלא היתה תשובה שלימה).

ואע"ג דבשאר בני"י (שלא היו בשושן) זה שחזרו לסורם כו' (כפי

(20) כקושיית הרי"ף.

(21) ראה גם לקושי' חל"א ע' 172 ואילך — באופן אחר — לא בגדר עונש על חטא אלא תוצאה טבעית מהנהגתם, מצד השייכות לע"ז בדקות בלבד (ע"ד החסידות), והחידוש כאן הוא בביאור הענין כפשוטו וע"ד הנגלה.

(22) וע"פ הנ"ל יומתק ששני הטעמים (נהנו מסעודתו והשתחו לצלם) הם גדר אחד (ע"ז), משא"כ לפי דברי הזרע אברהם והרי"ף (שבהערה 7) — שני הטעמים הם גדרים שונים.

(23) ושם: "בשעה שיצאו חנני מישאל ועזרי' מכבשן האש, באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל (ובפרש"י: וטפחו לישראל) על פניהם (שהשתחו לצלם — פרש"י), אמרו להם, יש לכם אלוקה כזה ואתם משתחיים לצלם, מיד פתחו ואמרו לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה" (דניאל ט, ז).

שגילו מקצתן על כולם) לא הוי אלא מחשבה רעה בלבד (ללא מעשה) — הרי בע"ז גם על מחשבה מענישין, וכדאיתא בקדושין (לט, ב²⁴ ושם).

ה. וזהו הביאור בהשייכות דב' המצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים לפורים — שהם כנגד ב' הענינים שבגללם ה' הקטרוג שנתחייבו כלי' (השתחוו לצלם ונהנו מסעודתו), כדלקמן.

ובהקדמה — דכמו שהקטרוג ה' ע"י סעודה ומשתה, סעודת אחשורוש שה' בה חטא ע"ז, ועי"ז חזר ונתעורר גם הקטרוג על זה שהשתחוו לצלם כיון שנתגלה שחזרו לסורם כו' כנ"ל,

— ולהעיר שגם הנס קשור עם סעודה ומשתה, שהרי התחלתו של הנס ה' במשתה שעשתה אסתר²⁵ —

תקנו בפורים ג"כ ימי משתה — משתה של שבח והודי' להקב"ה, היפך בתכלית מסעודה ומשתה דאחשורוש לכבוד ע"ז.

וכדי להראות שאינם חשודים עוד להני' מסעודה של אותו רשע — תקנו המצוה ד"משלוח מנות" שקשורה ושייכת להמשתה וסעודה דפורים²⁶, שהיא במשלוח דבר אכילה (טושו"ע או"ח סי' תרצ"ה ס"ד²⁷),

— ומ"ש²⁸ בשר ודבר מבושל, ה"ז לאו דוקא, אלא כל דבר מאכל, וכדאיתא במגילה (ז, ב²⁹) שרבא שלח תמרים, דהרי לא ה' החטא (שבגללו נתחייבו כלי') משום נבלה או בשולי עכו"ם, וכנ"ל (ס"ב), ובמילא לא צריכים להראות שאינם חשודים עוד על נבלה או בישולי עכו"ם ע"י משלוח בשר או דבר מבושל דוקא, כי אם, להראות שאינם חשודים להני' מסעודה של אותו רשע ע"י משלוח דבר אכילה — לחברו, והלה אוכל, היינו שבזה שמקבל ואוכל מאכל ששלח לו

(24) "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה, וכתיב (יחזקאל יד, ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם" (שתפשו בלבם הרהורי עבודת כוכבים דבה משתעי קרא — פרש"י).

(25) ראה גם אלי' רבה או"ח ר"ס תרצה. אבודרהם ב"דיני פורים".

(26) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 367 ואילך, ובהנסמן שם.

(27) "חייב לשלוח לחבירו שתי מנות .. של מיני אוכלים".

(28) בשו"ע שם: "שתי מנות בשר". וברמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו: "שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל".

(29) "רבה שדר לי' למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא" (שק מלא תמרים — פרש"י).

חבירו — מאכל ששייך לסעודה ומשתה שנתתקן לנגד הסעודה ומשתה דאחשורוש — מראה שסומך על חבירו לאכול מסעודתו, כיון שאין חברו חשוד עוד להני' מסעודה של אותו רשע.

ו. וכדי להראות שאינם חשודים עוד על השתחואה לצלם — בא הרמז ב"מתנות לאביונים":

דהנה, היפך השתחואה לצלם, הי' ענין המס"נ דבנ"י במשך כל השנה,

דהרי המן בקש להשמיד את כל היהודים — אף שהיו (לא רק משבט יהודה, אלא) גם משאר שבטים — "יהודים" דוקא, ע"ש ש"כ כל הכופר בע"ז נקרא יהודי" (מגילה יג, א³⁰), ובכל זאת מסרו עצמן למות ולא הי' אצלם שום מחשבת חוץ ח"ו כל השנה (תו"א מג"א ד"ה יביאו לבוש מלכות בסופו³¹ ועוד שם³²),

והיתה המס"נ ביותר, עד שאמרו חז"ל שבימי הפורים "קיימו מה שקבלו כבר" במתן-תורה (שבת פח, א), שאז (במ"ת) הי' ע"י אתערותא דלעילא ש"כפה עליהם כו"³³, "שלא הי' זה מצדם בבחירה ורצון אשר מעצמם לבד אלא .. מחמת כח האתעדל"ע שכפה עליהם כו"³⁴, משא"כ בימי אחשורוש, שעל ימים אלו נאמר³⁵ "ואנכי הסתר אסתיר גו'" (חולין קלט, ב³⁶. פתיחה דאסתר רבה³⁷), שלא הי' גילוי

(30) ושם (במענה על הקושיא "קרי לי יהודי אלמא מיהודה קאתי, וקרי לי ימיני אלמא מבנימין קאתי" (יב, ב)) "לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי לי יהודי, על שום שכפר בע"ז, שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי".

(31) מג"א צא, א. — ושם: "בימי מרדכי ואסתר מס"נ ממש על קדוש השם, שהרי המן לא רצה להרוג אלא יהודים, וכמאמר כל הכופר בע"ז נק' יהודי, ולכן נק' מרדכי איש יהודי ואף שהי' מבנימין, ואף כהנים ולוים שבאותו הדור נק' בשם יהודים לפי שמס"נ על קדה"ש ולא המירו דתם להחיות נפשם".

(32) ראה שם צז, א: "אם רצו להמיר דתם לא הי' המן עושה להם כלום, שלא גזר אלא על היהודים, אלא שהם מסרו עצמן למות כל השנה כולה, ולא עלה להם מחשבת חוץ ח"ו".

(33) שבת שם.

(34) תו"א שם צח, ד ואילך.

(35) וילך לא, יח.

(36) "אסתר מן התורה מנין, ואנכי הסתר אסתיר".

(37) לכאורה הכוונה לפתיחתא דאסתר"ר יא. — אבל, שם מדובר אודות זמנו של אחז, שעל זה נאמר (ישע"י ח, יז) "וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו", ועל זה דרשו "אין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה, שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו'". ואולי כוונת רבינו, שכיון שבחולין דרשו הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר" בנוגע לאסתר, הרי, גם הדרשה "אין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה שנאמר ואנכי הסתר אסתיר" שייכת לזמן מרדכי ואסתר.

מלמעלה, ובמילא הי' המס"נ באתערותא דלתתא [כ"ה בתו"א מג"א ד"ה חייב אינש הב' 38]. וצ"ע לתווך זה עם פירש"י ותוס' בשבת שם שפירשו "הדר קבלוה בימי אחשוורוש" — "מאהבת הנס וכו'" 39], ואין שייך מודעה (דלא כבמ"ת, שכפה עליהם כו', ולכן אמרו "מכאן מודעא רבה לאורייתא" 33),

וע"י המס"נ באתדל"ת 40 במשך כל השנה — נשלל ונתתקן לגמרי הא שחזרו לסורם או שלא היתה תשובה שלימה על שהשתחוו לצלם.

והנה, כדי שלא נאמר שהמס"נ דפורים הוא רק באתדל"ת 41 — ובאמת אינו כן, אלא על זה גופא יש אתדל"ע, שהרי אלמלא הקב"ה עוזרו כו' (סוכה נב, ב' 42), כמבואר בתו"א מג"א ד"ה חייב אינש הב' 43 — בא על זה הרמז בנתינת מתנות לאביונים:

דהנה, אביון — לית לי' מגרמי' כלום, ובכל זאת (אף שלא קיבל ממנו מאומה) נותן לו.

וכן הוא גם בפורים — שגם המס"נ באתדל"ת היא בכחו של הקב"ה, אלמלא הקב"ה עוזרו כו',

וזוהו הלשון "לאביונים", שאביון הוא עוד מעונה יותר מעני

38) צט, א. — ושם: "הדר וקבלוה ברצון גמור בימי אחשוורוש, שהי' מסירת נפש בכל ישראל מעצמם שלא ע"י התעוררות מלמעלה בתחלה ע"ד גלוי בחינת וימינו תחבקי, דהא אז הי' בחינת הסתר פנים.. וכמארו"ל אסתר מן התורה מנין דכתיב ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, ואם כן הי' בחינת אתערותא דלתתא מצד עצמם".

39) דלכאורה, כיון שקבלוה "מאהבת הנס שנעשה להם", אין זה "אתערותא דלתתא מצד עצמם", "שלא ע"י התעוררות מלמעלה בתחלה". ועוד ועיקר — שבתו"א משמע שקבלוה בזמן הגזירה, ולפי פירש"י ותוס' היתה הקבלה לאחרי הנס*.

40) שכיון שנעשית ע"י האדם מצד עצמו, יש לה קיום, שנעשית אצלו כמו טבע, ואין חשש שיחזור לסורו (דלא כבאתעדל"ע, שכיון שבאה מלמעלה ולא מצד האדם עצמו, אין לה קיום, ויש חשש שיחזור לסורו (ראה לקו"ש ח"ט ע' 26)).

41) אולי הכוונה שהאמירה שהוא רק באתדל"ת (היינו שלא ניכר הענין דהקב"ה עוזרו) הו"ע של ע"ז בדקות. ולכן, כדי לשלול הענין דע"ז בתכלית — ההיפך דהשתחואה לצלם — צ"ל ההדגשה שגם האתעדל"ת אינה אלא בכחו של הקב"ה (אלמלא הקב"ה עוזרו כו'), וענין זה מרומז בנתינת מתנות לאביונים, כדלקמן בפנים.

42) "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום.. ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו".

43) צט, ג. — ושם: "אף שבימי אחשוורוש הי' הבטול באתעדל"ת מצד עצמם היינו שהתחלה הי' מהם, אבל ודאי שאלמלא עוזרו כו', א"כ נמשך ג"כ אתעדל"ע להולדת בטול זה".

(* ביאור ותיווך בכל זה — ראה גם סה"ש תנש"א ח"א ע' 342 ובהערה 40. סה"מ מלוקט ח"ו ע' קלא הערה 22, וע' קלד.

(ב"מ קיא, ב⁴⁴), כי כלום נחשב אתדל"ת לגבי אתדל"ע⁴⁵, ולכן גם לאחר האתדל"ת ה"ה כמו אביון דלית לי' מגרמי' כלום;

אבל בכל זאת נקרא "מתנות" (ולא צדקה), דבמתנה אמרינן אי לאו דעביד נייחה לנפשי' לא יהיב לי' מתנתי' (. ועייג"כ ב"מ טז, א. מגילה כו, ב⁴⁶), היינו, שהאתדל"ת דהמקבל (אף שאינה בערך האתדל"ע, מ"מ) היא עכ"פ בבחינת "עביד נייחה לנפשי'" שלולי זאת "לא יהיב לי' מתנתא", וזהו שנקרא "מתנות" דוקא, שבזה מודגשת המס"נ דבנ"י (אתדל"ת) שבפורים, משא"כ בשעת מ"ת, שמצד המקבל לא הי' אפילו הענין ד"עביד נייחה לנפשי'", כי אם אתדל"ע בלבד.

ולכן, במתנות לאביונים אין צריך דבר אוכל, וכמוש"כ ביד הל' מגילה פ"ב הט"ז "נותן לכל אחד (משני עניים) או מעות או מיני תבשיל כו'" — דלא כבמשלוח מנות שצ"ל דבר אוכל — כי, במשלוח מנות מראים שאינם חשודים על הני' מסעודתו של אותו רשע, ולכן צ"ל דבר אוכל דוקא, משא"כ במתנות לאביונים שעיקרה הנתינה (ולאו דוקא דבר מאכל, "או מעות או מיני תבשיל כו'"), לרמז על הנתינה מלמעלה, הקב"ה עוזרו.

(44) ושם: "לא תעשוק שכיר עני ואביון . . להקדים עני לאביון", ובפרש"י: "אביון מעונה מעני, ולשון אביון האובה ואינו משיג מה שנפשו מתאוה לכל טוב, ואשמעינן קרא דעני קודם לאביון, משום דעני כסיף למתבעי' אע"ג דצריך, אבל אביון הורגל לבושת ולא כסיף למתבעי'".
(45) ראה סה"מ תש"ג ע' 16. ובכ"מ.

(46) לשון זה (עביד נייחה לנפשי') — הובא בכ"מ בדא"ח (ולדוגמא: המשך תרס"ו ע' קלא. סה"מ תש"ה ע' 53). ואולי השאיר רבינו מקום פנוי בציון מקורו בש"ס — כיון שבש"ס לא נמצא לשון זה. ומציין "ועייג"כ כו'", ששם נמצא תוכן הענין, ולא הלשון ממש: בכ"מ שם: "אי לאו דטרח וארצי קמי' לא הוי יהיב לי' מתנה". ובמגילה שם: "אי לאו דהוה לי' הנאה מיני' לא הוה יהיב לי' הדר הוה לי' מתנה כזביני'".

ויש לעיין: (א) למה הקדים ב"מ למגילה, (ב) למה לא ציין לגיטין (נ, ב: "אי לאו דאית לי' הנאה מיני' לא יהיב לי' מתנה") וב"ב (קנו, א: "אי לאו דהוה לי' הנאה מיני' לא הוה יהיב לי' מתנה").